

Influența șahului asupra formării personalității elevilor

Ing. LIVIU PODGORNEI

Profesorul Constantinos Paizis de la Catedra de fizica razelor cosmice a Universității din Milano este astăzi unul dintre cei mai activi promotori ai șahului juvenil italian și — așa cum foarte frumos remarcă domnul Niccolo Palladino, președintele Federației italiene —, printre cei din urmă „poefi” ai șahului modern.

Succesele sale în acest domeniu, bazate pe o îndelungată și asiduu activitate de antrenor, psiholog și pedagog de șah, și-au cucerit deja o binemeritată faimă internațională. Este motivul pentru care i-am adresat rugămintea de a ne dezvălui concluziile ultimelor sale cercetări asupra influențelor benefice ale jocului de șah, efectuate pe cîteva loturi de copii între 10 și 12 ani. Invitație acceptată, iată, cu plăcere!

Există altele aspecte ale abilității ludice a șahiștilor de vîrstă școlară, ale concepțiilor lor despre jocul de șah, ale beneficiului pe care ei caută să-l obțină de pe urma sa înclt a le prezenta pentru fiecare categorie de vîrstă în parte e o sarcină destul de dificilă. Totuși, dacă ne limităm doar la elevii de 10-12 ani, problema poate fi simplificată pentru cei îndrumați de la bun început pe calea măiestriei sportive, fiindu-le astfel mai ușor să împletească instrucția șahistă cu educația primită în același timp. Cu alte cuvinte aspectul didactic și caracterul formativ pot fi mai ușor insinuate în sufletul copilului împreună cu regulile și tehnicile elementare. Aceasta nu înseamnă însă că sarcina este ușoară. Departe de așa ceva. Totuși, limitînd domeniul ce li include în esență pe începători, putem contura în linii mari problemele de bază, în căutarea unor răspunsuri convenabile. Mai mult chiar, noi pornim de la convingerea că semănînd sămînța cea bună în pămîntul cel bun obținem numai fructe bune.

Problemele esențiale pe care le are de înfruntat și de rezolvat profesorul de șah pot fi împărțite în două categorii: ● reacția copiilor îndată ce au învățat regulile și tehnicile elementare și încep să joace ● colaborarea părinților lor; adesea se întîlnește prejudecata că șahul este doar un simplu joc, destinat în special adulților. Primul punct este legat de pregătirea profesorului. Cel de-al doilea privește capacitatea noastră de a-l convinge pe oameni asupra aspectului educativ al șahului, a rolului pe care îl poate avea în procesul formării caracterului.

Așadar, reacția copiilor și pregătirea profesorului lor.

În studiul relației dintre șah și structurile logice ale copilăriei, deosebit de utile sînt observațiile lui Piaget, conform cărora copilul nu face doar simple operații cu obiectele, nici nu-și imaginează numai virtuale acțiuni cu ele, ci concepe aceste operații independent de obiectele însele. Să numim acest mod de a gîndi „gîndire formală”. Copilul care tocmai a învățat regulile șahului și începe să joace ajunge să gîndească formal la capătul unui drum de echilibru instabil. Astfel, el crede inițial într-o cale egocentrică, în sensul că elaborează planuri și combinații realizabile în ipoteza că adversarul ar sta pe loc. Apoi începe să înțeleagă că acesta se opune înfăptuirii lor. Învăță să se teamă de el, dar nu-și schimbă atitudinea. Continuă să joace în același sistem egocentric, sperînd pur și simplu că adversarul nu va fi în stare să-i descifreze intențiile și pînă la urmă va pierde partida. Astfel am ajuns la un punct critic și delicat: spiritul competiției este declanșat. Oare cum va evolua? Aici este necesară intervenția profesorului de șah pentru a controla această forță, fiindcă, nesupravegheată, poate avea o evoluție periculoasă. Spiritul competițional exagerat conduce la concentrarea întregii energii într-o activitate marginală, neglijîndu-se evoluția armonioasă a personalității. Se poate ajunge, de asemenea, la o mare dezamăgire, care, recidivînd, lasă urme adînci asupra evoluției caracterului copilului, ca, de exemplu, pierderea încrederii în sine, lenevia etc.

Iată de ce profesorul trebuie să intre în acțiune și să-i învețe pe tineri să joace șah de plăcere, nu pentru a câștiga cu orice preț. El are datoria de a-i învăța să aprecieze bogăția varietății deschiderilor, creativitatea în jocul de mijloc și logica de fier din final, mai mult decît victoria înșăși. Altfel spus, trebuie să-și convingă elevii de frumusețea eternă a șahului, mai prețioasă ca gloria efemeră a unei victorii. Cuvintele lui Petrosian sînt încă vii: „O tendință observabilă în șahul modern este predominanța elementului sportiv asupra celui creativ. Nenorocirea face ca în zilele noastre rezultatul să fie mai important decît partida înșăși, iar aplauzele publicului să conteze mai mult decît orice. Nu pot să cred că un jucător îndrăgostit de șah poate fi impresionat de niște succese obținute oricum. Nu voi vorbi despre mine însumi, dar pentru măestrii generațiilor trecute, ale căror creații le-am studiat cu toții, partea estetică a fost mult mai importantă. Și ei doreau victoria, firește, însă nu se gîndeau numai cum să câștige, ci cum să învingă frumos... Oamenii trebuie să învețe a deosebi arta autentică de surrogatele sale, precum și creativitatea de munca de cal de povară”. La care A. Kotov, din a cărui carte am reprodus aceste rînduri, adăuga melancolic: „Strașnice cuvinte, stimate cititor, și nu numai atît: e îndemnul din inimă al unui om care și-a dedicat întreaga viață artei”.

Mezajul este clar: spiritul competitiv este pentru copii ca o fisiune nucleară. Dacă o poți controla, ai un reactor, dacă nu, o bombă.

Aceste considerații conduc la următoarea problemă: cum ar trebui să arate profesorul ideal de șah? În manualul său, Lasker scrie: „Educația aceasta necesită profesori care să fie în același timp buni jucători și genii pedagogice. Merită să urmezi această cale pentru că ea formează oameni îndrăzneți, cu o judecată independentă și idealuri nobile”. Cuvinte înțelepte

ale unui om care își propune să creeze nu numai un jucător puternic, ci și un bun cetățean în cea mai bună societate. Dar în lipsa acestei combinații optime, ce e de preferat? Un bun pedagog sau un jucător puternic? Păreră mea e că un bun pedagog, care nu e și jucător la fel de bun, înțelege evoluția în timp a elevului său, pe cînd un jucător puternic, dar slab pedagog, riscă să-i afecteze copilului caracterul. De aceea cred că la acest nivel un profesor bun pare de preferat, dat fiind că începătorii au nevoie de îndrumare corectă în probleme elementare, nu de asimilarea unor tehnici avansate. Exemplul profesorului William Hall de la Liceul nr. 99 din Harlem, New York, este edificator în acest sens.

Strict vorbind, ar trebui să spunem acum care este poziția părinților, pentru că atitudinea lor nu este întotdeauna colaborativă. Astfel, în funcție de atitudinea lor față de șah, îi putem împărți în mai multe grupe. Unii dintre ei cred că șahul, ca multe alte sporturi, constituie o ocazie favorabilă pentru copii de a se remarca prin propriul talent, iar după ce au fost selecționați în echipa națională, vor călători în jurul lumii. Alții consideră pur și simplu șahul ca o distracție, iar cluburile de șah ca locuri de divertisment și deși le permit copiilor să frecventeze cursuri de șah, nu iau în serios acest lucru. Cu alte cuvinte preferă șahului orice altceva. Al treilea grup este constituit din acei părinți care cred că șahul este un joc pentru adulți și-l consideră prea greu pentru copii. Ei își pot explica ușor faptul că un băiat de 12 ani poate întrece la înot un adult — este o chestiune de antrenament, spun ei —, dar sînt extrem de surprinși cînd o fată de 12 ani învinge la șah un matematician sau un inginer. Există și părinți care cred în mod just că șahul e un joc „curat” și util și își încurajează copiii să devină membri ai celor mai apropiate cercuri de șah, în speranța că astfel multe pericole pot fi ținute departe. Desigur, există și părinți, din fericire foarte puțini, care consideră șahul o pierdere de timp. Mă tem că în acest caz lipsa afinităților face dificilă orice fel de discuție. Nu e nevoie să-i menționăm pe aceia care privesc șahul la fel ca noi.

Și acum să ne întoarcem la prima grupă de părinți. Cred că argumentele următoare i-ar putea convinge de importanța numeroaselor aspecte ale șahului cu profunde implicații pozitive în viața de toate zilele. Concentrarea în timpul jocului dezvoltă autocontrolul psihic-fizic. Viteza de joc pune problema alocării timpului disponibil și a evaluării. Analiza completă a poziției înainte de a muta dezvoltă capacitatea de analiză. Căutarea celei mai bune mutări generează lupta pentru progres. Trecerea treptată de la o poziție inițială egală la un final superior dezvoltă creativitatea și imaginația. Rezultatul partidei, semnificînd concluzia luptei de idei, impune respectul față de opiniile interlocutorului. Alegerea unei singure mutări dintre toate posibilitățile, fără sugestii din exterior, dezvoltă capacitatea de decizie. Interdependența logică a mutărilor dezvoltă gîndirea și acțiunea logice, conștiința de sine și raționamentul.

Concluzia este că șahul reprezintă mai mult decît un simplu joc și tocmai de aceea trebuie să le dezvoltăm părinților puternicul său caracter formativ, pentru a nu-l considera doar o activitate oarecare, în lipsa altora mai bune, ci un instrument valoros de educare a copiilor lor. ■